

УДК 340.11:124.5:351.851

К. Жебровська,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКА ЦІННІСНА ПАРАДИГМА КРИЗЬ ПРИЗМУ ОСВІТНЬОГО, КУЛЬТУРНОГО ТА НАУКОВОГО РОЗВИТКУ

Правові цінності розглядаються різними гуманітарними та соціальними науками, зокрема правовою. Дослідження цього питання тісно пов'язане з необхідністю усвідомлення національно-культурної та правової самобутності України, визначення її місця в загальносвітовому розвитку цивілізації, з'ясування її унікального статусу та перспектив подальшого розвитку. Є необхідним звільнення права від абстрактних ідеологічних надбудов, узгодження його з абсолютними цінностями, з національною культурною традицією та практикою розбудови національної державності. Дослідження цінностей узагалі та правових цінностей зокрема вимагає всебічного аналізу їхньої змістової складової, що опосередковується їхніми цивілізаційними особливостями. На особливу увагу заслуговує феномен європейських правових цінностей кризь призму включення України в європейський освітній простір.

Метою статті є дослідження європейської ціннісної парадигми, важливою складовою якої є освіта, у контексті євроінтеграційного вектора зовнішньої політики України.

На виняткове значення цінностей у переломні моменти суспільного розвитку, яким для України є теперішній етап державотворення, звертає увагу багато дослідників. Справедливим є твердження, що якість історичного процесу залежить від домінуючої системи цінностей людства. Мабуть, саме тепер, коли норми права загалом, міжнародно-пра-

вові норми особливо, дедалі частіше й частіше відходять у бік, украй важливою є відповідь на запитання: чим керуються та повинні керуватися у своїх діях «суб'єкти історії», що одночасно є в цьому разі суб'єктами міжнародного права? [1].

Специфікою Європи завжди було й залишається суперечливе поєднання відмінностей етнічного походження, мов, культури, релігійних конфесій народів, що її населяють, одночасно з глибокою спільністю системи їхніх основоположних цінностей. Європейські цінності є концентрованим виразом найвищих загальнолюдських цивілізаційних досягнень у сфері права. У Європейському Союзі відбувається формування передових правових ідей, тенденцій і традицій, «кристалізація» світових загальнодемократичних стандартів, які покликані стати зразком підходу до вирішення правових проблем в усіх країнах світу [2, с. 40]. Вони є не лише загальним абстрактним поняттям, але й мають конкретне практичне вираження у вигляді правових норм, закріплених у низці базових документів Ради Європи та Європейського Союзу: Конвенція про захист прав та основоположних свобод та інші, Договір про Європейський Союз, Договір про функціонування Європейського Союзу, Хартія основних прав Європейського Союзу тощо.

Фундаментальною основою європейських цінностей виступають права та свободи кожного індивіда й рівність

усіх перед законом: «ЄС заснований на принципах свободи, демократії, поваги прав та основних свобод людини, а також на принципах правової держави; ці принципи поділяють усі держави-члени» (ст. 6 Договору про ЄС) [3]; «народи Європи, утворюючи все більш згуртований і тісний союз, прийняли рішення будувати разом мирне майбутнє на основі спільних цінностей <...> Європейський Союз сприяє збереженню та розвитку цих спільних цінностей за умов поваги до різноманіття культур і традицій народів Європи, так само як і до національної самобутності держав-членів та організації їхньої публічної влади на національному, регіональному та місцевому рівнях» (Хартія основних прав Європейського Союзу) [3].

Основними європейськими цінностями, на яких базується європейська спільнота, відповідно до Хартії основних прав Європейського Союзу, є такі: повага до людської гідності; фундаментальні права, включно з правами спільнот і родин; свобода (волевиявлення, свобода слова, свобода ЗМІ); демократія; рівність усіх членів суспільства, включно з меншинами та незалежно від гендеру; верховенство права й закону; плюралізм; відсутність дискримінації; толерантність; справедливість; солідарність; відповідальність; рівні гендерні права. Ці правові цінності трансформовано у правових системах європейських країн.

Європейські цінності, точніше та їхня частина, яка отримала глобальний вимір, зберігають шанси бути затребуваними, насамперед, завдяки різноманіттю, плюралізму, що дає змогу адаптувати їх до будь-яких умов. Документи Ради Європи та Європейського Союзу, які присвячені забезпеченню прав і свобод індивіда, спираються на конституційні традиції європейських країн та їхні міжнародні зобов'язання, передусім на «Загальну декларацію прав людини», яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.

Європейським правовим цінностям притаманні ознаки, які, здавалося б,

є протилежними, але це й визначає їхню унікальність. По-перше, європейські правові цінності заклали основу для формування універсальних правових цінностей, які закріплені у нормативно-правових актах універсального характеру (Загальна декларація прав людини, Пакт про економічні, соціальні та культурні права, Пакт про громадянські та політичні права), що відображає їхній універсальний характер. По-друге, європейські правові цінності відображають особливості історичного, політичного, культурного, економічного розвитку європейської цивілізації, а також специфіку та зміст європейських правових традицій. Це свідчить про їхній релятивістський характер.

Отже, європейські правові цінності є поєднанням універсальності та релятивності правових цінностей. У цьому виявляється суперечливий характер європейських цінностей, які є поєднанням відмінностей етнічного походження, мов, культур, релігійних конфесій народів, що її населяють, із глибокою спільністю системи їхніх основоположних цінностей. Ця різноманітність є одночасно підвалиною їхньої стійкості. Тому в епоху глобальної трансформації та зміни балансу відносин між цивілізаціями, народами, окремими людьми розуміння значення європейських цінностей як одного з основних компонентів духовної спадщини всього людства набуває особливого значення.

З другої половини ХХ століття формується нова ціннісна парадигма освіти як єдиного загальноцивілізаційного (а згодом – і загальнопланетарного) феномена. Під гаслом об'єднання Європи у спільний економічний, соціополітичний простір змінювалися цінності освіти [5, с. 5]. Набуло поширення таке поняття, як «європейський вимір в освіті» (European Dimension in Education), яке відображає процеси розбудови єдиного європейського освітньо-виховного простору.

Побудова інтегрального культурного простору в Європі передбачає певні ризики, серед яких такі: відмінності

економічного розвитку та соціального статусу між європейськими країнами; існування гострих етнічних, конфесійних або соціальних конфліктів у Європі протягом минулих століть, які присутні у свідомості певного кола представників різних націй; досить часта відсутність адміністративних можливостей, необхідних для розвитку партнерських відносин і міжкультурного й мультикультурного обміну [6, с. 173].

Європейська традиція філософського обґрунтування освіти зумовлює надзвичайну важливість балансу орієнтації освіти на суспільство (систему соціальних функцій і відносин), культуру (систему зразків, які відтворюються у процесі зміни поколінь людей) та індивіда (сукупність і різноманітність особистісних вимог до освіти). Виокремлюють такі основні цінності гуманітарної освіти: відповідальність за загальнозначущі цінності, вільне світоглядне самовизначення, загальнокультурна компетентність, особистісна самоактуалізація в культурі та житті [7, с. 193–194].

Інтеграційні процеси в культурній, освітній, науковій сферах сприяють розвитку демократії. Університети в Європі протягом століть були осередками демократичних процесів. Університетське співтовариство є за своєю природою мережевим, а демократія передбачає переважно мережеві соціальні зв'язки та відносини. Підвищення ролі освіти (відповідно, університетів) в соціально-економічному та політичному житті Європи є запорукою подальшого розвитку мережевих відносин у різних сферах [8, с. 101–117].

У спільній декларації Ради міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» (1999 р.) зазначено, що «Європа знань» «є сьогодні широко визнаним незамінним фактором соціального й людського розвитку, а також невід'ємною складовою зміцнення та інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна надати їм необхідні знання для протистояння викликам нового тисячоліття разом із усвідомленням спіль-

них цінностей і належності до єдиної соціальної та культурної сфери» [9].

Освіта є ключовим елементом стратегії «Європа 2020». Цілі освіти ЄС взаємопов'язані з іншими цілями «Європа 2020»: високий рівень освіти підвищує працездатність, що, у свою чергу, призводить до зменшення бідності. Цілі вищої освіти, крім того, пов'язані з науковими дослідженнями та розробками (R&D), що швидше за все підніме попит на висококваліфікованих працівників [10].

У контексті розвитку юридичної освіти в Україні слушною є думка про те, що в умовах сьогодення надзвичайно важливе вдосконалення системи вищої юридичної освіти України, визначення ключових короткотермінових стратегій розвитку та узгодження національної нормативно-правової бази з міжнародними стандартами та рекомендаціями в цій сфері. Ще більш необхідною є реалізація довготермінових стратегій, які забезпечують сталий розвиток і вдосконалення системи вищої юридичної освіти України, визнання її у європейському та світовому освітньому просторі [11, с. 4–5].

У багатьох європейських країнах в останнє десятиліття було прийнято нові закони про вищу освіту та науку, розпочалися масштабні реформи цих сфер діяльності. Різко зросли вимоги до університетів на основі моніторингу їхнього положення у світових рейтингах, що містять цілий спектр нових вимог до якості навчання, інтеграції наукових досліджень у навчальний процес, інтернаціоналізації тощо.

Протягом останніх років в Україні реалізуються ініціативи з реформування вищої освіти взагалі та юридичної освіти відповідно до національних традицій і ціннісних орієнтацій, а також кращих світових моделей. Наприклад, прийнято Концепцію реформування юридичної освіти в Україні, на основі якої було розроблено декілька законопроектів («Про юридичну освіту та спільний доступ до юридичної професії» № 7147 та альтернативний проект

«Про юридичну освіту та юридичну професію» № 7147-1).

Отже, можна констатувати, що на початку третього тисячоліття європейські цінності, як і раніше, становлять важливий, хоча й не єдиний елемент загальнолюдських цінностей. Україна, декларуючи власні євроінтеграційні ціннісні вподобання та захищаючи їх на практиці, прагне до встановлення та утвердження системи цінностей, яка базуватиметься на зазначених вище засадах. Процес реформування правової системи України відбувається з урахуванням національних, європейських і міжнародних чинників, оскільки Україна є повноправним суб'єктом міжнародного права та міжнародних відносин. Цей процес зумовлює гармонізацію законодавства та уніфікацію правових норм відповідно до норм міжнародного та європейського права з огляду на традиції правового розвитку, а також на сучасний стан правової системи України.

Ключові слова: європейські цінності, європейські правові цінності, європейський освітній простір.

У статті аналізується європейська ціннісна парадигма, важливою складовою якої є освіта, та включеність України в загальноєвропейський освітній простір у контексті євроінтеграційного вектора зовнішньої політики. Охарактеризовано європейські традиції філософського обґрунтування освіти, акцентовано увагу на винятковій ролі університетів у процесі розвитку демократичних процесів у Європі та утвердженні європейських цінностей освітньо-культурного розвитку.

Наголошується, що в контексті розвитку юридичної освіти в Україні слушною є думка про те, що в умовах сьогодення надзвичайно важливе вдосконалення системи вищої юридичної освіти України, визначення ключових короткотермінових стратегій розвитку та узгодження наці-

ональної нормативно-правової бази з міжнародними стандартами та рекомендаціями в цій сфері. Ще більш необхідною є реалізація довготермінових стратегій, які забезпечують сталий розвиток і вдосконалення системи вищої юридичної освіти України, визнання її в європейському та світовому освітньому просторі.

В статті досліджується європейська ціннісна парадигма і є важлива складова – освіта, а також включеність України в загальноєвропейське освітнє простір в контексті євроінтеграційного вектора зовнішньої політики. Охарактеризовано європейські традиції філософського обґрунтування освіти, акцентовано увагу на важній ролі університетів у процесі розвитку демократичних процесів в Європі і утвердженні європейських цінностей освітнього і культурного розвитку.

Отмечается, что в контексте развития юридического образования в Украине важным является определение ключевых краткосрочных стратегий развития и согласования национальной нормативно-правовой базы с международными стандартами и рекомендациями в этой сфере. Важна реализация долгосрочных стратегий, обеспечивающих устойчивое развитие и усовершенствование системы высшего юридического образования Украины, признание ее в европейском и мировом образовательном пространстве.

The article examines the European value paradigm and its important component – education, as well as the inclusion of Ukraine in the pan-European educational space in the context of the European integration vector of foreign policy. The European traditions of the philosophical substantiation of education are characterized; attention is focused on the important role of universities in the development of

democratic processes in Europe and the establishment of European values of educational and cultural development.

It is noted that, in the context of the development of legal education in Ukraine, it is important to determine the key short-term development strategies and harmonize the national legal and regulatory framework with international standards and recommendations in this area. It is important to implement long-term strategies that ensure sustainable development and improvement of the system of higher legal education in Ukraine, its recognition in the European and world educational space.

Література

1. Дамирли М.А. История права и философское знание. Журнал российского права. 2001. № 11. С. 75–83.
 2. Право Европейского Союза: учебник / Под. ред. С.Ю. Кашкина. Москва: «Юрайт», 2011. 1119 с.
 3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз (м. Маастрихт, 1992 р.) та Договору про функціонування Європейського Союзу (м. Рим, 25 березня 1957 р.) (станом на 30 березня 2010 р.). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_b06/para2#n2.

4. Хартия основных прав Европейского Союза (г. Ницца, 7 декабря 2000 г.). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

5. Андрущенко В.П. Интеграція цінностей: педагогічний досвід Європи. Стаття перша. Велика Хартія Університетів. Вища освіта України. 2013. № 1. С. 5–10.

6. Жовтоніжко Л.М. Міжнародно-правове регулювання співробітництва європейських держав у галузі культури: стан наукової розробленості проблем теорії та практики. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Вип. 6. Т. 2. С. 173–176.

7. Розов Н.С. Ценности в проблемном мире: философские основания и социальные приложения конструктивной аксиологии. Новосибирск: Изд-во Новосибирск. ун-та. 1998. 29 с.

8. Хриссохоу Д. Теоретизирование европейской интеграции. Ростов-на-Дону: «Ника-центр», 2001. 310 с.

9. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19 червня 1999 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_525.

10. Индикаторы 2020 по образованию в рамках стратегии «Европа 2020». URL: <http://www.spbstu.ru/upload/inter/indicators-education-2020-Europe-strategy.pdf>.

11. Актуальні проблеми вищої юридичної освіти: зарубіжний досвід та перспективи в Україні. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. Одеса, 2017. Вип. 60. С. 4–13.

